

УДК 378:37.032

Л.О. Рябченко
НТУ «ХП» м. Харків

АКТИВІЗАЦІЯ ТВОРЧОЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

У статті розглядаються методи активізації творчої пізнавальної діяльності студентів в процесі навчання. Підготовка спеціалістів сьогодні потребує використання сучасних форм і методів навчання, до корінної перебудови навчального процесу. Тільки така система забезпечує формування знань, умінь та навичок шляхом залучення студентів до активної пізнавальної діяльності.

In the article the methods of personality's creative cognitive activity intensification in the process of education are been examined. Specialist's training today requires modern educational forms and methods usage, fundamental reconstruction of the educational process. Only this system provides knowledge, abilities and skills formation by the way of students' attraction to the active cognitive activity.

Постановка проблеми. Одним з основних питань освіти було і залишається питання формування пізнавальної активності в тих, хто навчається. Проблема розвитку пізнавальної активності в тих, хто навчається, вимагає пошуку нового в теорії і практиці, нових підходів до подальшого вдосконалення змісту, форм, методів, способів навчання, спрямованих на реалізацію принципу активності учіння. Ця проблема має визначальне значення за сучасних умов, тому що від якості та міцності учіння залежить не тільки результат навчання, але й формування ставлення тих, хто навчаються, до своєї діяльності.

Серед засобів активізації навчально-пізнавальної діяльності чільне місце посідає дидактична гра. Ігрова діяльність – це один з дієвих засобів здійснення різноманітного впливу на особистість, це вид продуктивної діяльності, мотив якої полягає не в її результатах, а в самому процесі. Ігрова діяльність дає змогу яскраво реалізувати всі провідні функції навчання: освітню, розвивальну, виховну, які діють в органічній єдності.

Проблема пізнавальної гри та активізації навчального процесу не нова для педагогіки, у свій час нею займалися К.Д. Ушинський, С.Ф. Русова, С.Т. Шацький., В.О. Сухомлинський. Наполегливо працюють у напрямі вирішення цієї проблеми відомі педагоги-новатори Ш. Амонашвілі, М. Гузик, В. Шаталов, Н. Амінов, В. Беспалько, О. Жоржик та ін.

Актуальною проблемою розвитку професійної освіти є створення умов для організації творчої діяльності тих, хто навчається. На сьогодні переважають навчальні завдання, що приводять того, хто навчається, до пошуку готових рішень та відповідей. Разом з тим сучасні педагогічні технології дають можливість для реалізації творчого освітнього потенціалу тих, хто навчається, розвитку вміння знаходити способи рішення проблем, що постають у процесі пізнавальної діяльності.

На сучасному етапі розвитку освіти проблема активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів набуває дуже важливого значення. Це відбувається завдяки високим темпам розвитку та вдосконалення науки і техніки, потребам суспільства в освічених людях. Виконання таких завдань стає можливим тільки за умов активного навчання, яке стимулює розумову діяльність студентів. Активне навчання, яке здійснюється за допомогою активних методів, сприяє формуванню пізнавального інтересу до здобуття знань та до навчальної діяльності [4, 37 – 39].

Відомо, що рольова гра є умовним відтворенням її учасниками реальної практичної діяльності людей, створює умови для їх спілкування. Ігри позитивно впливають на формування пізнавальних інтересів студентів, сприяють кращому засвоєнню навчального матеріалу. За допомогою рольової гри у студентів розвиваються такі якості, як самостійність, ініціативність. Студенти активно, захоплено працюють, допомагають один одному, уважно слухають своїх співрозмовників, а викладач лише управляє пізнавальною діяльністю.

Розглянемо методи стимулювання пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання. Спеціальні дослідження, присвячені проблемі формування пізнавального інтересу, засвідчують, що інтерес в усіх його виглядах і на всіх етапах розвитку характеризується трьома обов'язковими моментами: позитивною емоцією відносно діяльності; наявністю пізнавальної сторони цієї емоції; наявністю безпосереднього мотиву, що іде від самої діяльності [1, 71 – 77].

Одним з прийомів, що входить до методу емоційного стимулювання навчання, можна назвати прийом створення ситуацій зацікавленості на занятті – введення до навчального процесу цікавих прикладів, досвіду, парадоксальних фактів. Багато викладачів використовують для посилення

інтересу до навчання аналіз уривків з художньої літератури, присвячених життю і діяльності видатних учених і суспільних діячів. Успішно застосовуються і такі прийоми підвищення цікавості до навчання, як оповідання про застосування в сучасних умовах певних передвіщань наукових фантастів, демонстрація цікавих експериментів. Емоційність переживань викликають шляхом застосування прийому здивування.

У вищенаведених прикладах показано, як методи формування інтересу, прийоми художності, образності, яскравості, цікавості, здивування викликають емоційну піднесеність, що, у свою чергу, порушує байдуже ставлення до навчальної діяльності і є першим кроком на шляху до формування пізнавального інтересу.

Цінним методом стимулювання інтересу до навчання можна назвати метод пізнавальних ігор, що спирається на створення ігрових ситуацій у навчальному процесі.

До методів стимулювання і мотивації до навчання відноситься також спосіб створення ситуації пізнавальної суперечки [2]. Як прийом стимулювання часто застосовується аналіз життєвих ситуацій. Одним з дієвих прийомів стимулювання інтересу до навчання є створення ситуації успіху у студентів, які зазнають певних труднощів у навчанні. Ситуації успіху створюються і шляхом диференціації допомоги студентам у виконанні навчальних завдань одних і тих самих рівнів складності. Важливу роль у створенні ситуації успіху відіграє забезпечення сприятливої морально-психологічної атмосфери у процесі виконання певних навчальних завдань. Сприятливий мікроклімат під час навчання знижує почуття невпевненості і побоювання. При цьому стан тривожності змінюється станом впевненості.

Під активізацією навчально-пізнавальної діяльності розуміють підвищення рівня усвідомленого пізнання об'єктивно-реальних закономірностей у процесі навчання. У навчальному процесі кожен викладач застосовує свої прийоми активізації пізнавальної діяльності студентів, але досвід роботи одного викладача не може бути механічно перенесений іншим.

Метою статті є дослідження впливу активізації пізнавальної діяльності студентів на розвиток їхніх творчих здібностей, а також на формування готовності до здійснення професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. З психології відомо, що здібності людини розвиваються у процесі діяльності. Засобом розвитку пізнавальних здібностей студентів є вмiле застосування таких методів і прийомів, які забезпечують їх високу активність у навчальному процесі. Методи і прийоми активізації, що їх застосовує викладач, повинні враховувати рівень пізнавальних здібностей студентів, оскільки занадто складні завдання можуть підірвати віру учнів у свої сили і не дадуть позитивного ефекту. Тому система роботи викладача з активізації пізнавальної діяльності студентів повинна будуватись з урахуванням поступового і цілеспрямованого розвитку творчих пізнавальних здібностей студентів, розвитку їх мислення.

Активізація пізнавальної діяльності студентів пов'язана з активізацією їх мислення. У мисленні студентів виділяється три рівні: рівень розуміння, рівень логічного мислення і рівень творчого мислення.

У студентів потрібно сформувати мотиви навчання, головним з яких є інтерес до предмета. Під пізнавальним інтересом до предмета розуміють вибірково спрямованість психічних процесів людини на певні об'єкти та явища навколишнього світу.

Проблема пізнавальної діяльності в навчально-виховному процесі у ВНЗ є однією з найбільш актуальних. Усі компоненти навчання вимагають пізнавальної діяльності. Для цілеспрямованої організації навчального процесу необхідно визначити її внутрішню природу, яка обумовлює ефективність пізнання навчального матеріалу.

Пізнавальна діяльність – дуже глибоке й складне поняття. Ним тривалий час користуються вчені-педагоги й психологи. Проблема пізнавальної діяльності привертала увагу як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: П.Я. Гальперіна, О.М. Леонтьєва, В.К. Демиденка, Д.Б. Ельконіна, Г.С. Костюка, В.В. Давидова, О.Я. Савченко, А. Комбі, А. Маслоу, А. Роджерса, С. Френе.

Різноманітність підходів до вирішення цієї проблеми, запропонованих сучасними психологами, педагогами й методистами,

свідчить не тільки про її багатогранність, але й про недостатню вивченість структури пізнавальної діяльності, а ті результати, що здобуті в цій галузі, ще не посіли належного місця в розробці науково обґрунтованої системи знань.

За умов ринкових відносин зросла конкурентна боротьба, підвищилися вимоги не стільки до професійного рівня фахівця, скільки до його інтелектуального рівня й особистісних якостей. Основний сенс сучасної освіти – навчити вчитися. Останнім часом науковці все активніше ведуть пошуки у цьому напрямі.

Результатом педагогічних пошуків стало виникнення кількох десятків нових педагогічних технологій і методик. Разом з тим можна констатувати, що немає критеріїв, за якими можна було б визначити, яка з технологій найефективніша для вивчення конкретної дисципліни. Ефективність будь-якої педагогічної технології визначається не лише об'єктивними, але й суб'єктивними факторами: контингентом студентів, професійним рівнем викладача, його особистісними якостями. Одноманітний стиль викладання, відсутність проблемних ситуацій, елементів творчості, індивідуальних знань, розрізненість знань із різних дисциплін, слабка професійна спрямованість предмета не сприяють активізації розумових процесів.

Лише застосування новітніх педагогічних технологій у поєднанні з майстерністю викладачів, високою пізнавальною активністю студентів, використанням сучасних технологічних засобів навчання допомагає підвищити коефіцієнт корисної дії навчального процесу, зменшити витрати часу і сил [6].

Піднесенню рівня соціального самовизначення студента сприяють такі заходи, що застосовувалися у процесі організації пізнавальної діяльності: розширення обсягу та оновлення змісту інформації, зростання ерудиції, оволодіння вищим рівнем професійного світогляду; поглиблення методів теоретичного та практичного аналізу, дослідження прийомів постановки нових завдань, аналіз наявної ситуації як проблеми, перехід до новаторських дій; оволодіння прийомами аналізу конкретних проявів соціальної практики, що в цілому формує зрілість та гнучкість мислення; оволодіння сукупним аналізом наявних проблем, обґрунтування різних

поглядів і можливість їх збігання; оволодіння прийомами та засобами втілення різних соціальних ролей, вияв гнучкості у прийнятті відповідної ролі, наслідування й виконання відповідних функцій, які лежать в основі оволодіння додатковими спеціальностями (або розширення інформаційно-змістовного навантаження однієї спеціальності) і відповідно формування фахівця більш широкого профілю.

Пізнавальна діяльність забезпечує студентів й додаткове володіння довільними уявленнями про особистісні показники як власного розвитку, так і своїх колег на основі вимог сучасного розвитку суспільства.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки в нашій країні професійна діяльність – це насамперед сфера креативного пошуку та інтелектуально-творчої реалізації фахівця. Тому на передній план для роботодавця (та рекрутера) висувається завдання об'єктивної сертифікації ділових здібностей, талановитості творчої людини; неупереджена оцінка творчого потенціалу, накопиченого успішного досвіду і конкретних досягнень.

Сучасний фахівець повинен уміти думати, аналізувати, прораховувати й одночасно прислухатися до власної інтуїції [3].

Визначальними в системі параметрів, що характеризують становлення особистості, у тому числі й професійне, є внутрішні механізми змін в ієрархії змістоутворюючих мотивів, які відбуваються у процесі діяльності людини, що спрямована на задоволення її потреб.

Формування мотивів діяльності, які б описували контури її професійного «психологічного профілю», з неминучістю передбачає виховання професійно-ціннісних потреб.

Саме такий висновок покладено в основу концепції формування мотивів вибору професії Є.М. Павлютенковим, який зауважує, що одним з важливих завдань виховання людини є формування в неї системи розумних потреб, таких, які узгоджуються із соціально-економічними умовами життя суспільства, задоволення яких сприяє всебічному розвитку особистості та прогресу суспільства [5].

Для реалізації креативності потрібна інтелектуальна ініціативність, але сама креативність не обов'язкова для простої інтелектуальної діяльності. Крім того, великі знання, ерудиція іноді заважають бачити

явище в іншій перспективі, призводячи до стереотипу рішення. Сформовані численні навички і способи розв'язання завдань призводять до того, що людина вже не прагне пошуку нових самостійних та оригінальних рішень.

Висновки. за динамічних умов сьогодення підготовка спеціалістів вимагає впровадження сучасних форм і методів навчання, докорінної перебудови навчального процесу та діяльності викладачів. Тільки така система забезпечує формування знань, умінь і навичок шляхом залучення студентів до активної пізнавальної діяльності, що виявляється у самостійному пошуку засобів і способів рішення порушеної проблеми, дозволяє відійти від стандартності мислення, стереотипу дій та розвиває прагнення до знань.

Передусім необхідне комплексне врахування різноманітних показників, креативний підхід до цієї справи з боку викладача і самого студента. Усе це сприятиме визначенню комплексу психолого-педагогічних показників, застосуванню креативного підходу, дослідженню різноманітних критеріїв сформованості мотиваційного компонента студентів, визначенню шляхів розвитку співпраці викладача і студента, підвищенню рівня культури інтелектуальної діяльності обох. Таким чином, проблема дослідження стосується як студента, так і викладача, який організовує і досліджує це питання.

У статті було виявлено різноманітні методи стимулювання інтересу, розвитку мотивації до навчально-пізнавальної діяльності. Основна увага зосереджується на особистісно орієнтованих методах формування і розвитку особистості.

Пізнавальна діяльність студента повинна аналізуватись у контексті дослідження показників готовності до професійної роботи, проблеми формування і розвитку особистості, якій притаманні різноманітні суперечності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аминов Н.А. Психофизиологические и психологические предпосылки педагогических способностей // Вопросы психологии. – 1988. – № 5. – С. 71 – 77.
2. Беспалько В.П. Элементы теории управления процессом образования. Л., – 1983.
3. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. – К.: Наукова думка, 1989. – 200 с.

4. Жоржик О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності // Рідна школа. – 2000. – № 3. – С. 37 – 39.
5. Павлютенков Е.М. Формирование мотивов выбора профессии. – К.: Рад. школа, 1980. – 144 с.
6. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: (Монографія) / За ред. С.О. Сисоєва. – К.: ВІПОЛ, 2001. – 502 с.

УДК 159.922.72

Г.А. Стадник

*Сумской государственной
педагогический университет*

МЕТОДЫ ИЗУЧЕНИЯ ПОЗНАВАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ В СЕМЬЕ

У статті розглядається проблема розвитку пізнавальної активності дошкільнят у сім'ї. Проаналізовано поняття «пізнавальна активність» дошкільнят, виділено основні показники рівня її розвитку. Досліджено основні методи вивчення батьками пізнавальної активності дошкільнят у сім'ї з метою формування творчої особистості дитини.

The article depicts on problem of children under school age cognition development in family. The idea of “cognition” of children under school age is analyzed. Main indices of its level development are marked out. Main methods of children under school age cognition research by parents in family are analyzed in order to form creative person.

Все достижения ребёнка, начиная с первых лет жизни, возможны только благодаря тесному взаимодействию со взрослыми людьми как авторитетными носителями общественного опыта, накопленного человечеством. Первостепенное значение общения ребёнка со взрослыми для развития его психики доказано работами авторов психолого-педагогических исследований, посвящённых изучению так называемых детей-«Маугли», исследованию природы и причин госпитализма, материнской депривации, феномена «дефицита» общения, а также выявлению прямого влияния общения в специальных формирующих экспериментах [1; 3; 4].

Особая роль в воспитании и психическом развитии детей дошкольного возраста принадлежит семье, что неоднократно подчёркивалось выдающимся педагогом и писателем А.С. Макаренко.

Антон Семёнович считал формирование личности ребёнка делом трудным, называя его большим, напряжённым и постоянным трудом. Он неоднократно указывал на значимость именно первых лет жизни ребёнка для его психического развития и воспитания. Обращал также внимание на важность не столько количества времени, потраченного на воспитание,